

АНОТАЦІЯ

Бульбачинська О. І. Кінематографізм романів Євгена Гуцала 1980–1990-х років. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 035 Філологія. – Київський університет імені Бориса Грінченка, Київ, 2021.

Дисертацію присвячено системному осмисленню кінематографізму художнього мислення Євгена Гуцала на основі аналізу поезики його романів («Позичений чоловік», «Приватне життя феномена», «Парад планет», «Улюмджі», «Блуд», «Імпровізація плоті») крізь призму засобів і прийомів кінематографу.

У роботі узагальнено і теоретичні спостереження щодо засобів і прийомів кінематографу та їхньої імплементації в літературну творчість, і критичну рецепцію творчості Є. Гуцала; досліджено ознаки кінематографічного мислення письменника; виявлено реалізовані види та окреслено функції монтажу в романах Є. Гуцала; простежено еволюцію кінематографічного мислення автора.

Критично проаналізовано дискусію щодо синтезу літератури та кінематографу. Осмислені і чинники принципової відмінності цих видів мистецтва (характер сприйняття, виражальні засоби тощо), і підстави визначення їхнього міцного зв'язку (потенціал образного світу, множинність інтерпретацій). У дослідженні стверджується, що внаслідок синтезу мистецтв літературний твір набуває нової прикметної ознаки – розширення зображально-виражальних засобів, унаслідок чого посилюється енергетичний потенціал художнього слова на читача.

У дослідженні запропоновано під поняттям кінопоетика розуміти систему прийомів і засобів кінематографії, за допомогою розуміння яких може бути потрактована поезика літературного твору. У результаті вивчення

кінопоетики оприявнюються нові інтерпретаційні значення художнього твору, а значить відкриваються можливості до глибшого осмислення художнього мислення письменника. Основна увага звернена на такі категорії кінопоетики, як кадр, монтаж, ритм, план, світло, ракурс, темпоритм. На основі теоретичних і практичних розвідок увиразнено понятійний апарат категорій та запропоновано умовне їх групування за функціональним вираженням: кадр і монтаж є основою художнього тексту; ритм і план слугують виразності; ракурс і темпоритм забезпечують емоційність художнього твору.

Запропоновано методику дослідження кінематографізму:

- 1) виокремлення ключових образів твору з наголошенням на способах творення візій (символічність, пластичність, емоційність, нескінченність);
- 2) поділ на кадри та визначення кінематографічних засобів;
- 3) з'ясування функції плану, ракурсу, ритму, часу;
- 4) дослідження монтажу в художньому творі, адже це дасть можливість висновувати про кінематографізм твору загалом.

Уперше проаналізовано та систематизовано критичну рецепцію творчої спадщини, зокрема романістики Є. Гуцала. Зауважено, що однозначна оцінка химерного стилю письма в сучасному літературознавстві відсутня. Разом із тим, погляди науковців суголосні в тому, що романна проза письменника сприяла розширенню жанрових меж української літератури. Відповідь на проблемне питання щодо еволюції стилю Є. Гуцала стала можливою завдяки дослідженню кінематографізму романів.

Так, у дослідженні доведено, що для трилогії («Позичений чоловік», «Приватне життя феномена», «Парад планет») прикметна символічність, пластичність, емоційність, нескінченність як основні образотворчі засоби, зміна темпу ритму для увиразнення життєвих колізій персонажів, майстерне створення візій, які розширюють та активізують межі читацької уяви.

У дисертації трилогія осмислюється як три завершені кіносерії, у яких кадри є базовими елементами. Через вмале оперування письменником різними видами монтажу картини з'єднуються у смисловий ланцюжок, а реципієнт не

відчуває їхньої склейки. Аналіз розпочинається із виокремлення ключових образів, таким чином простежується авторська специфіка відбору кінематографічних засобів, орієнтована на жанр твору, його ідейно-змістові особливості.

Трилогія – це своєрідна енциклопедія українського фольклору, а тому образи почасти творяться за допомогою засобу символічності та пластичності. Так, символічність активізує потенціал життєвого досвіду читача. У свою чергу пластичність допомагає простежити авторське ставлення до зображуваного. Емоційність та нескінченність виступають у романах проміжними засобами, які підсилюють розуміння смислових ліній. У таких кадрах зосереджується увага на вчинках персонажів, обумовлених їхнім психологічним станом. Відтак, поєднання засобів виразності допомогло Є. Гуцалу створити образи, які наближають героїв до читача, розширюючи його творчу візуалізацію.

Зауважено, що письменник вдається до фольклорної алюзії, своєрідної лексики «*навіч угледів, уявіть собі*», які тандемно наближають текст до кінематографічного мистецтва. У такий спосіб читач несвідомо стає співавтором. Підкреслено, що роман спроектовано на інтелектуального реципієнта, який зуміє декодувати закладений сенс монтажних фраз, оскільки вся трилогія – це своєрідна формула-схема. Є. Гуцало за допомогою різних видів монтажу (послідовного, контрастного, метричного) сполучає кадри-сенси актуальних суспільних проблем.

Доведено, що кадри почасти відкритої композиції та супроводжуються ритмом. Словами-маркерами категорії запропоновано вважати *враз, рантом, зненацька*. Спостерігається часте застосування автором контрастного ритму, що увиразнює події в селі Яблунівка та Америці. Для посилення емоційного впливу письменник вдається до нагромадження звуків, створюючи ефект ритмічної пластики.

Відзначено, що однією із підстав твердження щодо кінематографічного мислення митця є умонтування в роман кадрів із фільму як свідчення

обізнаності митця в законах кіно.

Пізній період засвідчує зміну орієнтирів Є. Гуцала, що зумовлена постмодерною епохою. Модифікується палітра настроєвого звучання при творенні образів персонажів. Романтичність, любов до героїв, оспівування величі людини переходить у площину лаконічного змалювання деградованого суспільства.

Етапними у творчості Є. Гуцала є романи «Улюмджі» та «Імпровізація плоті». Доведено змінність у стилі митця, використанні кінематографічних засобів та способі подачі образів. У текстах простежується наскрізний портретний акцент. Для увиразнення психологізму та проблематики твору автор використовує потенціал наративної камери, підсилює ефект різними видами плану та ритмом. Якщо в трилогії письменник спонукав читача бути співавтором, апелюючи до досвіду, то в романах постмодерністського періоду зосереджується увага на співіснуванні із персонажами. Мізансцени «Імпровізації плоті» значно складніші для розкодування, оскільки кожна сюжетна лінія має кілька підтекстів. У такий спосіб письменник ширше охоплює проблематику доби. Кадри здебільшого замкненої композиції, що підсилює ідейно-художню спрямованість тексту.

Константовано, що в романі «Улюмджі» персонажі гармонійно поєднуються з природою, взаємодоповнюючи одне одного. В уяві читача постає своєрідний пластичний малюнок життя простих калмиків. Проте в «Імпровізації плоті» спостерігається процес наповнення душевної пустоти героїв хтивістю та аморальністю, що інколи викликає дисонанс у реципієнта.

За допомогою інтелектуального монтажу візуалізуються абстрактні поняття. Кадри-образи, кадри-констатація, кадри-інтриги допомагають реципієнту розкодувати всі генеральні лінії, візуалізувавши цілісну картину твору. Зазначено, що в романі «Імпровізація плоті» епізоди-скетчі утворюють кінематографічно-художню кіносерію.

Отже, у дисертації обґрунтовано кінематографічне мислення митця, зокрема відзначено, що в романах 1980-х років прикметним є зв'язок між

фольклорним і кінематографічним мисленням Є. Гуцала, а в романах 1990-х років письменник майстерно використовував потенціал інтелектуального монтажу. Відтак його романна спадщина – яскраве свідчення «фільмованого» художнього тексту.

Отримані результати можна використовувати при розробці університетських курсів, спецкурсів, семінарів з української літератури другої половини ХХ століття; у процесі підготовки навчальних посібників для студентів філологічних спеціальностей; при написанні наукових робіт здобувачами вищої освіти. Також отримані результати можуть бути покладені в основу досліджень із кінопоетики літературного твору.

Ключові слова: Євген Гуцало, письменник, творчість, поетика, роман, сюжет, сценарій, візія, візуальність, кінематографічне мислення, кінематографізм, кадр, монтаж, ракурс, ритм.

СПИСОК НАУКОВИХ ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

**Публікації в періодичних наукових виданнях інших держав,
які входять до Організації економічного співробітництва та розвитку
та/або Європейського Союзу**

1. Bulbachinska O. (2020) *Methodology of an artistic work poetics of cinema analysis*, Science and Education a New Dimension. Philology, Budapest, Hungary. Vol. VIII(65). Issue: 217. p. 12–14. ISSN 2308-1996
2. Бульбачинська Ольга Іванівна (2020), *Роль кінематографічних категорій ракурсу та ритму у відтворенні психологізму в романах «Улюмджі» та «Імпровізація плоти» Є. Гуцала*, Art and Science. Multilingual scientific journal. Tallinn. Estonia. Vol. 1 (1), с. 15–31. ISSN 2733-2004

**Публікації у виданнях, включених до переліку
наукових фахових видань України з присвоєнням категорії “Б”**

3. Бульбачинська Ольга Іванівна (2017), *Творчість Є.Гуцала: естетичні засади*, Синопис: текст, контекст, медіа, № 3 (19). ISSN 2311-259X
4. Бульбачинська Ольга Іванівна (2018), *Кінопоетика: реконструкція поняття*, Закарпатські філологічні студії. Випуск 3. Том 3. с. 24–28. ISSN 2524-0390
5. Бульбачинська Ольга Іванівна (2019), *Роман Є. Гуцала «Позичений чоловік»: кінематографічний вимір образотворення*, Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія: Філологічні науки, 2019. Випуск XVIII. с. 18–26. ISSN 2412-933X
6. Бульбачинська Ольга Іванівна (2019), *Приєм монтажю в формуванні художніх сенсів роману «Приватне життя феномена» Є. Гуцала*, Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філологічні науки. Вип.3 (91). с. 7–15. ISSN 2663-7642

Публікація, у якій додатково відображено результати дослідження

7. Бульбачинська Ольга Іванівна (2017), *Провідні тенденції українського роману 60-80-х років ХХ століття*, Матеріали ІІ Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів, магістрантів, аспірантів і молодих учених. с. 6–13.

ANNOTATION

Bulbachynska Olha. Cinematography of Yevhen Hutsalo's novels of 1980–1990s. – Qualification scientific work on the rights of a manuscript.

The dissertation for obtaining a scientific degree of the doctor of philosophy in the area of expertise 03 Humanitarian sciences (humanities) in the specialty 035 Philology. – Borys Hrinchenko Kyiv University, Kyiv, 2021.

The dissertation is devoted to the systematic comprehension of the cinematography of Yevhen Hutsalo's artistic thinking on the basis of the analysis of

poetics of his novels («Borrowed Man», «Private Life of Phenomenon», «Parade of Planets», «Uliumdzhi», «Fornication», «Improvisation of body») through the prism of means and techniques of the cinematography.

The work summarizes both theoretical observations on the means and methods of cinema and their implementation in literary work, and a critical reception of the work of Y. Hutsalo; signs of cinematic thinking of the writer are investigated; realized types and outlined functions of editing in Y. Hutsalo's novels are outlined; the evolution of the author's cinematic thinking is traced.

The work critically analyzes the discussion on the synthesis of literature and cinema. The factors of fundamental difference between these types of art (the nature of perception, means of expression, etc.) and the grounds for determining their strong connection (the potential of the figurative world, the multiplicity of interpretations) are also understood. The study argues that as a result of the synthesis of arts, a literary work acquires a new distinctive feature - the expansion of pictorial and expressive means, which increases the energy potential of the artistic word to the reader.

The study proposes to understand the concept of cinema poetics as a system of techniques and means of cinematography, through the understanding of which the poetics of a literary work can be interpreted. As a result of the study of cinema poetics, new interpretive meanings of the work of art are revealed, which means that opportunities for a deeper understanding of the writer's artistic thinking open up. The main attention is paid to such categories of cinema poetics as frame, editing, rhythm, plan, light, foreshortening, temporitum. On the basis of theoretical and practical investigations the conceptual apparatus of categories is expressed and their conditional grouping on functional expression is offered: a frame and installation is a basis of the art text; rhythm and plan serve expressiveness; foreshortening and temporitum provide the emotionality of the work of art.

The method of cinematography research is offered: 1) highlighting of key images of the work with emphasis on the ways of creating visions (symbolism, plasticity, emotionality, infinity); 2) division into frames and definition of

cinematographic means; 3) clarification of the function of the plan, angle, rhythm, time; 4) the study of montage in a work of art, because it will allow to conclude about the cinematography of the work in general.

For the first time, the critical reception of the creative heritage, in particular the novels of Y. Hutsalo, was analyzed and systematized. It is noted that there is no unambiguous assessment of the bizarre style of writing in modern literary criticism. At the same time, the views of scholars agree that the novel prose of the writer contributed to the expansion of the genre boundaries of Ukrainian literature. The answer to the problematic question about the evolution of Y. Hutsalo's style became possible thanks to the study of the cinematography of novels.

Thus, the study proved that the trilogy («Borrowed Man», «Private Life of the Phenomenon», «Parade of Planets») is characterized by symbolism, plasticity, emotionality, infinity as the main visual means, changing the pace to express the life conflicts of the characters, skillful creation visions that expand and activate the boundaries of the reader's imagination.

In the study, the trilogy is understood as three complete film series in which the frames are the basic elements. Due to the skillful operation of the writer with different types of montage, the pictures are connected in a semantic chain, and the recipient does not feel their gluing together. The analysis begins with the highlighting of key images, thus tracing the author's specifics of the selection of cinematographic means, focused on the genre of the work, its ideological and semantic features.

The trilogy is a kind of encyclopedia of Ukrainian folklore, and therefore the images are partly created by means of symbolism and plasticity. Thus, symbolism activates the potential of the reader's life experience. In turn, plasticity helps to trace the author's attitude to the depicted. Emotionality and infinity are intermediate means in novels that enhance the understanding of semantic lines. In such shots, attention is focused on the actions of the characters due to their psychological state. Thus, the combination of means of expression helped Y. Hutsalo to create images that bring the characters closer to the reader, expanding his creative visualization.

It is noted that the writer resorts to folklore allusion, a kind of vocabulary «*always see, imagine*», which tandem brings the text closer to the art of cinema. In this way, the reader unconsciously becomes a co-author. It is emphasized that the novel is designed for an intellectual recipient who will be able to decode the underlying meaning of montage phrases, because the whole trilogy is a kind of formula-scheme. Y. Hutsalo combines frames-meanings of current social problems with the help of different types of montage (sequential, contrast, metric).

It is proved that the frames are partly of open composition and are accompanied by rhythm. It is suggested to consider category words as markers *at once, suddenly, by surprise*. There is a frequent use of the author's contrasting rhythm, which emphasizes the events in the village of Yablunivka and America. To enhance the emotional impact, the writer resorts to the accumulation of sounds, creating the effect of rhythmic plasticity.

It is noted that one of the grounds for the statement about the cinematic thinking of the artist is the embedding in the novel of frames from the film as evidence of the artist's awareness of the laws of cinema.

The late period testifies to the change of landmarks of Y. Hutsalo, which is due to the postmodern era. The palette of mood sound is modified when creating images of characters. Romanticism, love for heroes, glorification of human greatness passes into the plane of laconic depiction of degraded society.

The novels «Uliumdzhi» and «Improvisation of the body» are milestones in Y. Hutsalo's literary creation. The variability in the artist's style, the use of cinematic means and the way of presenting images are proved. There is a pervasive portrait accent in the texts. To express the psychologism and issues of the work, the author uses the potential of the narrative camera, enhances the effect of different types of plan and rhythm. If in the trilogy the writer encouraged the reader to be a co-author, appealing to experience, in the novels of the postmodern period the focus is on coexistence with the characters. The *mise-en-scenes* of «Improvisation of the body» are much more difficult to decode, as each storyline has several subtexts. In this way, the writer covers the issues of the day more broadly. Shots are mostly closed

composition, which enhances the ideological and artistic orientation of the text.

It is stated that the characters are harmoniously combined with nature, complementing each other in the novel «Uliumdzhi». The reader imagines a kind of plastic picture of the life of ordinary Kalmyks. However, in «Improvisation of the body» there is a process of filling the mental emptiness of the characters with lust and immorality, which sometimes causes dissonance in the recipient.

With the help of intelligent editing, abstract concepts are visualized. Shots-images, shots-statement, shots-intrigue help the recipient to decode all the general lines, visualizing a holistic picture of the work. It is noted that in the novel «Improvisation of the body» episodes-sketches form a cinematic and feature film series.

Thus, the dissertation substantiates the cinematographic thinking of the artist, in particular, it is noted that in the novels of the 1980s the connection between folklore and cinematographic thinking of Y. Hutsalo is noticeable, and in the novels of the 1990s the writer skillfully used the potential of intellectual editing. Thus, his novel legacy is a vivid testimony to the «filmed» artistic text.

The obtained results can be used in the development of university courses, special courses, seminars on Ukrainian literature of the second half of the XX century; in the process of preparing textbooks for students of philological specialties; when writing scientific papers by applicants for higher education. Also, the obtained results can be used as a basis for research on the film poetics of a literary work.

Key words: Yevhen Hutsalo, writer, creativity, poetics, novel, plot, script, vision, visuality, cinematic thinking, cinematography, frame, editing, aspect, rhythm.

СПИСОК НАУКОВИХ ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

**Публікації в періодичних наукових виданнях інших держав,
які входять до Організації економічного співробітництва та розвитку
та/або Європейського Союзу**

1. Bulbachinska O. (2020) Methodology of an artistic work poetics of cinema analysis, Science and Education a New Dimension. Philology, Budapest, Hungary. Vol. VIII(65). Issue: 217. p. 12–14. ISSN 2308-1996
2. Bulbachynska Olha Ivanivna (2020), Rol kinematohrafichnykh katehorii rakursu ta rytmu u vidtvorenni psikhlohizmu v romanakh «Uliumdzhi» ta «Improvizatsiia ploti» Ye. Hutsala, Art and Science. Multilingual scientific journal. Tallinn. Estonia. Vol. 1 (1), с. 15–31. ISSN 2733-2004

**Публікації у виданнях, включених до переліку
наукових фахових видань України з присвоєнням категорії “Б”**

3. Bulbachynska Olha Ivanivna (2017), Tvorchist Ye.Hutsala: estetychni zasady, Synopsys: tekst, kontekst, media, № 3 (19). ISSN 2311-259X
4. Bulbachynska Olha Ivanivna (2018), Kinopoetyka: rekonstruktsiia poniattia, Zakarpatski filolohichni studii. Vypusk 3. Tom 3. s. 24–28. ISSN 2524-0390
5. Bulbachynska Olha Ivanivna (2019), Roman Ye. Hutsala «Pozychenyi cholovik»: kinematohrafichnyi vymir obrazotvorennia, Naukovi zapysky Berdianskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu. Seriia: Filolohichni nauky, 2019. Vypusk XVIII. s. 18–26. ISSN 2412-933Kh
6. Bulbachynska Olha Ivanivna (2019), Priiom montazhu v formuvanni khudozhnikh sensiv romanu «Pryvatne zhyttia fenomena» Ye. Hutsala, Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka. Filolohichni nauky. Vyp.3 (91). s. 7–15. ISSN 2663-7642

Публікація, у якій додатково відображено результати дослідження

7. Bulbachynska Olha Ivanivna (2017), Providni tendentsii ukrainskoho romanu 60-80-kh rokiv XX stolittia, Materialy II Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii studentiv, mahistrantiv, aspirantiv i molodykh uchenykh. s. 6–13.